

Skjønnsmessige vurderinger ved opprettelse av brukersaker.

En juridisk oppgave

BACHELOROPPGAVE (BOPPG30)

Politihøgskolen

2019

Kand.nr: 27 & 28

Antall ord: 8509

Innholdsfortegnelse

1	Innledning og bakgrunnen for oppgaven	3
1.1	<i>Hendelsene</i>	4
1.2	<i>Straff</i>	5
1.3	<i>Politiets oppgaver</i>	6
1.4	<i>Straffbarhetsvilkårene</i>	7
1.5	<i>Påtaleunnlatelse</i>	7
2	Rettskildebildet	8
3	Drøfting	9
3.1	<i>Bruk av narkotika, straffebudet</i>	9
3.2	<i>Rimelig grunn til forfølgelse</i>	10
3.3	<i>Opportunitetsprinsippet</i>	13
3.4	<i>Skadefølgeprinsippet</i>	17
3.5	<i>Relevante momenter ved saklighetsvurderingen av forfølgelse av brukersaker</i>	19
3.5.1	<i>Momenter tilknyttet situasjon</i>	19
3.5.2	<i>Momenter tilknyttet personen</i>	22
3.5.3	<i>Momenter tilknyttet politiet</i>	27
4	Avslutning	29
5	Kildeliste	31

1 Innledning og bakgrunnen for oppgaven

Denne oppgaven er en juridisk bacheloroppgave ved Politihøgskolen. Oppgaven omhandler politiets ansvar for å forfølge straffbare forhold, særlig sett opp mot saker knyttet til bruk av narkotika. Problemstillingen lyder som følger: *Momenter som er saklige å tillegge vekt ved vurderingen av forfølgelse av brukersaker.*

Tall fra 2016 viser at politiet i Norge i løpet av ett år står overfor 800 000 oppdrag.¹ Kripós narkotikastatistikk fra 2017 viser at over 25 000 av oppdragene omhandler narkotika. Ut i fra statistikken ser vi at bruk av narkotika er et åpenbart samfunnsproblem i samtlige av landets politidistrikt. Statistikken viser at antallet narkotikasaker i året har steget fra ca. 18 000 til ca. 25 000 fra år 2000 og fram til 2017.²

Studieåret 2017-2018 var én av oppgaveskriverne i praksis i Sør-vest politidistrikt. På dette tidspunktet var hele politi-Norge under omlegging. Da den nye politireformen begynte å tre i kraft etter nyttår ble det diskutert blant de ansatte hvorvidt politiet på et av distriktets stasjoner skulle opprette saker om bruk av narkotika, eller om dette var noe man ikke skulle prioritere lenger. Det skulle fremdeles opprettes sak på oppbevaring/besittelse og omsetning av narkotika, samt resten av alternativene i det aktuelle straffebudet. Vi var usikre på hvordan vi stilte oss til denne diskusjonen, og ønsket i den anledning å lære mer om hvorfor dette i det hele tatt ble et tema.

I oppgaven vil vi avdekke hvilke hensyn som er saklige å tillegge vekt ved vurderingen av om et straffbart forhold som omhandler bruk av narkotika skal forfølges eller ikke.

¹ Trædal, 2017, politiforum.

² Se Kripós narkotikastatistikk fra 2017.

1.1 Hendelsene

Det er spesielt to hendelser fra praksisåret som ligger til grunn for at vi har valgt å ta for oss dette temaet. På det ene oppdraget ble det opprettet en brukersak på en ung mann, mens på det andre ble det ikke. I begge tilfellene erkjente personene at de hadde brukt narkotika.

Hendelse 1:

På en nattevakt påtraff vi en ung mann på et busstopp i sentrum. Personen hadde vanskeligheter med å gjøre rede for seg og virket å være tydelig ruset. Det ble tatt en “tegn- og symptomtest”³ av ham som slo tydelig ut på cannabis. Han ble pågrepet og brakt med inn på stasjonen hvor han avga en urinprøve før han ble avhørt. Han erkjente bruken av cannabis og sak ble opprettet. Da dagskiftet kom på jobb fortalte vi om hendelsen. De ble veldig overrasket over at vi hadde valgt å opprette sak om bruk av narkotika.

Hendelse 2:

På en nattevakt fikk vi melding fra operasjonssentralen om en mann som hadde tatt overdose i en kvinnes leilighet. Kvinnen ønsket mannen ut av leiligheten sin. På stedet lå mannen bevisstløs på gulvet. Han pustet, men gav ingen respons på tilsnakk, resting eller smerte. På bakgrunn av friske spor for bruk av narkotika gikk vi gjennom lommene hans mens vi ventet på ambulansen. Han hadde flere tusen kroner i kontanter i lommene, men ikke narkotika.⁴ Ambulansearbeiderne gav vedkommende motgift mot opiater. Etter et par doser våknet personen og han fikk forlate stedet. Det ble ikke tatt “tegn- og symptomtest” av vedkommende, han ble ikke avhørt og vi tok ikke beslag i pengene.

³ En tegn- og symptomtest er en arbeidsteknikk som politiet benytter seg av for å vurdere hvorvidt en person er påvirket av rusmidler, og eventuelt hvilke rusmidler. Som eksempel benyttes en lommelykt for å se mistenktes pupillestørrelse samt pupillenes reaksjon på lys.

⁴ Dette kunne tyde på salg av narkotika, men heller ikke det ble forfulgt da dette var en overdose og hovedoppgaven var å redde liv, men det går vi ikke videre inn på i denne oppgaven.

Avgjørende for hvorvidt det skal opprettes straffesaker eller ei, vil blant annet være en helhetsvurdering av hva som er politiets oppgaver og plikter, lovbruddets alvorlighetsgrad og om vilkårene for straff er til stede. I den anledning vil det være hensiktsmessig for oppgavens videre gang at vi, som en del av innledningen, foretar en kort redegjørelse for noen av disse momentene. Her vil vi også redegjøre kort for hva som ligger i begrepene “straff” og “påtaleunntatelse”, da dette er sentrale begreper i oppgaven.

1.2 Straff

Den vanligste definisjonen av straff lyder som følger: *“Straff er et onde som ilegges lovovertrederen på grunn av overtredelsen, i den hensikt at han eller hun skal føle det som et onde”*.⁵ Straff må sees på som kriminalitetsforebyggende tiltak, både som reaksjon etter at lovbruddet er begått og for å skremme andre fra å begå lovbrudd.⁶ Det som gjør en handling straffbar i utgangspunktet er at den aktuelle handlingen kan føre til skade eller fare for skade på interesser som samfunnet bør beskytte.⁷ Dette omtales som skadefølgeprinsippet, som vi vil komme tilbake til under punkt 3.4.

Formålet med straff er hovedsakelig å ivareta samfunnets trygghet og redusere kriminalitet.⁸ Straffen skal således virke forebyggende ved individual- og allmennprevensjon.⁹ Individualprevensjon skal forhindre at den som straffes begår nye straffbare handlinger i fremtiden, mens allmennprevensjonen skal forhindre at andre begår straffbare handlinger.¹⁰ Slike såkalte preventive hensyn vil vi komme tilbake til under punkt 3.5.1.1. Det skal således påpekes at straffen gjerningspersonen får må fremstå som rimelig og rettferdig i forhold til den straffbare handlingen gjerningspersonen har utført.¹¹

⁵ Fredriksen, 2016, s. 21 jf. Rt. 1977. s. 1207.

⁶ Larsson, Gundhus, Granér, 2014, s. 181.

⁷ Innst. O. nr. 72 (2004-2005), punkt 1.3.

⁸ Lie, 2015, s. 140.

⁹ Fredriksen, 2016, s. 177.

¹⁰ Lie, 2015, s. 142. og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004), punkt 6.3.1

¹¹ Innst. O. nr. 72 (2004-2005), punkt 6.1.2.

1.3 Politiets oppgaver

Det følger av lov 04. august 1995 nr. 53: Lov om politiet (politiloven) - heretter omtalt som pl. § 1, 2. ledd, at politiet gjennom forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet skal være et ledd i samfunnets samlede innsats for å fremme og befeste borgernes rettssikkerhet, trygghet og alminnelige velferd for øvrig. Kriminalitetsforebyggende arbeid, som allmenn- og individualpreventiv forebygging, skal være en hovedprioritet for politiet.¹² Politiets oppgaver er utover dette hjemlet i pl. § 2 og instruks 22. juni 1990 nr. 3963: alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen) - heretter omtalt som pi. § 2-2.

Det fremgår av pl. § 2 nr. 3 at politiet blant annet skal forfølge straffbare forhold i samsvar med regler gitt i eller i medhold av lov. Likevel er det ikke slik at politi og påtalemyndighet har en klar plikt til å forfølge ethvert antatt straffbart forhold. Årsaken til dette ligger blant annet i lov. 22. mai 1981 nr. 25: Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) - heretter omtalt som strpl. § 224, 1. ledd, der det fremgår at etterforskning foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige. I vurderingen av hva som er å anse som rimelig grunn følger det først og fremst et krav om at det foreligger konkrete og reelle holdepunkter. Veiledende i den skjønsmessige vurderingen av hva som er rimelig grunn til forfølgelse er følgende momenter; sannsynlighet, proporsjonalitet og saklighet.¹³ Dette er noe vi vil komme tilbake til under punkt 3.2 om kravet til "rimelig grunn" til forfølgelse.

Videre er det slik at politi og påtalemyndighet etter det ulovfestede opportunitetsprinsippet kan unnlate etterforskning og straffeforfølgning dersom det er tale om såkalte "bagatellmessige lovbrudd", altså mindre alvorlige lovbrudd.¹⁴ En slik anvendelse av prinsippet må forankres i det alminnelige krav om forholdsmessighet mellom mål og middel ved anvendelse av offentlig myndighet, i tillegg til prinsippet om bruken av minst inngripende middel, jf. pl. § 6, 2. ledd.¹⁵

¹² Lie, 2015, s. 21.

¹³ RA-3/1999, del III, punkt 3.

¹⁴ Bagatellmessige lovbrudd er for eksempel "ufarlige" formalovertridelser, se Auglend, Mæland, 2016, s. 657.

¹⁵ Kjelby, 2014, s. 174.

1.4 Straffbarhetsvilkårene

Både lov 17. mai 1814 nr. 17: Kongeriket Noregs Grunnlov (Grunnlova) - heretter omtalt som Grl. § 96 og lov 21. mai 1999 nr. 30: Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) - Vedlegg 2, EMK Art. 6 og 7, peker på at ingen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom. Hvorvidt et forhold er straffbart, reguleres av den alminnelige og spesielle strafferett. Straffbarhetsvilkårene lyder som følger: Et straffebed må ha blitt brutt, jf. Grl. § 96, 1.ledd og EMK Art. 7 nr. 1. Det må ikke foreligge straffefrihetsgrunner, jf. f.eks. lov 20. mai 2005 nr. 28: Lov om straff (straffeloven) - heretter omtalt som strl., § 17. Gjerningspersonen må ha utvist tilstrekkelig grad av skyld, jf. strl. § 21. Gjerningspersonen må ha vært tilregnelig på gjerningstidspunktet, jf. strl. § 20.

1.5 Påtaleunntatelse

Selv om en person har begått en straffbar handling og bevisene som taler for dette er til stede, kan påtalemyndigheten velge å unnlate å påtale handlingen jf. strpl. § 69, 1. ledd. Dette kalles påtaleunntatelse og kan gis på det vilkår om at siktede ikke gjør seg skyldig i en ny straffbar handling i løpet av prøvetiden, som er på to år fra påtaleunntatelsen blir gitt jf. 2. ledd.

Loven gir ingen konkret beskrivelse av hvilke forhold som kan avgjøres med påtaleunntatelse. Det er likevel sjelden at alvorlige forbrytelser blir unnlatt påtalt. Det er stort sett mindre formueskrenkelser, hærverk og naskeri og ellers andre bagatellmessige handlinger som blir avgjort med påtaleunntatelse.^{16 17}

¹⁶ Andenæs, 2016, s. 521.

¹⁷ RA-6/1989, del III punkt 2.

2 Rettskildebildet

Den mest sentrale rettskilden i denne oppgaven er straffeprosessloven. Bruk av narkotika reguleres i Lov av 4. desember 1992 nr. 132: Lov om legemidler mv. (legemiddeloven) - heretter omtalt som lm. Flere sentrale rettskilder som berører vårt tema er hovedsakelig straffeloven og politiloven. Da problemstillingen i oppgaven omhandler politiets ansvar for å forfølge straffbare forhold vil det være naturlig at mye av hovedvekten i oppgaven tillegges det ulovfestede opportunitetsprinsipp. Dette er som nevnt et prinsipp som åpner for at politiet kan unnlate å forfølge straffbare forhold.

Straffesaker som omhandler bruk av narkotika avgjøres hovedsakelig med forelegg, men i enkelte tilfeller kan saker komme til retten. Vi har sett nærmere på flere av disse dommene, samt undersøkt straffeprosesslovens kommentarutgaver, forarbeider, riksadvokatens rundskriv og relevant juridisk litteratur utover dette. Disse kildene vil bli vist til der de er aktuelle i oppgaven.

I denne oppgaven har vi tatt for oss aktuelle juridiske kilder som lover og lovforarbeider, innstillinger fra justiskomiteen og rundskriv fra riksadvokaten. I tillegg har vi sett nærmere på enkelte avhandlinger, samt kilder som er sentrale i forhold til politiets forebyggende arbeid. Vi har valgt å ikke anvende dommer i forhold til bruk av narkotika ettersom vi ikke anser det som sentralt i forhold til problemstillingen vår.

3 Drøfting

I denne delen av oppgaven vil vi starte med å ta for oss det relevante lovverket når det gjelder bruk av narkotika. Vi vil således se på hva som ligger i begrepet “rimelig grunn” før vi redegjør for opportunitetsprinsippet. Deretter vil vi ta for oss skadefølgeprinsippet før vi til slutt ser på momenter som er saklige å tillegge vekt ved vurderingen om man skal opprette brukersaker eller ikke. Momentene er systematisk satt opp som momenter knyttet til situasjon, person og politiet.

3.1 Bruk av narkotika, straffebudet

Det er forbudt uten lovlig adkomst å bruke narkotika, jf. lm. § 24, 1. ledd. Med lovlig adkomst menes at middelet er utlevert som resept eller rekvisisjon. Med å bruke narkotika menes at stoffet tas inn i kroppen, det kan være ved å røyke, sniffe, injisere ol. Cannabis og amfetamin er eksempler på stoffer som etter regler med hjemmel i lm. § 22 er å anse som narkotika, jf. narkotikalistens.

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer denne lov straffes med bøter eller fengsel i inntil 3 måneder, eller med begge deler, jf. lm. § 31, 1. ledd. Bruk av narkotika, jf. § 24, 1. ledd, straffes med bøter eller fengsel inntil 6 måneder, eller begge deler, jf. lm. § 31, 2. ledd.

Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet, jf. lm. § 31, 1. ledd. Med forsett menes at noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud, f.eks. med hensikt (dvs. med viten og vilje), jf. strl. § 22, 1. ledd bokstav a. Med uaktsomhet menes den som handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, jf. strl. § 23, 1. ledd. Når det gjelder uaktsomhet må det foretas en handlingsvurdering i forhold til om vedkommende har opptrådt på en annen måte enn det en fornuftig og samvittighetsfull person ville gjort i en tilsvarende situasjon.

3.2 Rimelig grunn til forfølgelse

Det følger av strpl. § 224 1.ledd at etterforskning foretas når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbare forhold som forfølges av det offentlige. Bestemmelsen beskriver her to alternative informasjonskilder i “anmeldelse” eller “andre omstendigheter”. Vanligvis vil en anmeldelse gi rimelig grunn til forfølgelse, forutsatt at den beskriver et straffbart forhold som ikke er bagatellmessig. Anmeldelsen må ut over dette unngå å være motivert av usaklige hensyn som sjikane, skadehensikt, hevn eller et ønske om å bedre anmelderens egen posisjon. I de tilfeller hvor det ikke finnes noen privat fornærmet, som for eksempel i narkotikasaker, inngir som oftest polititjenestepersoner anmeldelse. Slike tilfeller må bedømmes etter alternativet “andre omstendigheter” i strpl. § 224.¹⁸

I forhold til om det skal iverksettes etterforskning i alle tilfeller der det foreligger rettslig adgang, står påtalemyndigheten som tidligere nevnt relativt fritt grunnet opportunitetsprinsippet. Prinsippet gir nemlig politiet mulighet til å la være å forfølge et antatt straffbart forhold, selv om det foreligger rettslig adgang til etterforskning. Dette skal vi komme tilbake til senere i oppgaven. Veiledende i den skjønnsmessige vurderingen av forfølgelse er følgende momenter; sannsynlighet, proporsjonalitet og saklighet.

Spørsmålet om hvor stor sannsynlighet som må ligge til grunn for at et straffbart forhold foreligger og det følgelig skal iverksettes etterforskning, vil naturlig nok variere i takt med det mulige lovbruddets alvorlighetsgrad. Dette kommer blant annet av proporsjonalitetsvurderingen, som er en kvalitativ vurdering av hvorvidt det aktuelle straffbare forholdet er av en slik art at det bærer en etterforskningsinnsats. En tar sikte på å forhindre vilkårlig forfølgning av forhold nettopp gjennom å stille visse krav til sannsynlighet. Dersom politiet skal kunne iverksette etterforskning uten anmeldelse bør det foreligge opplysninger av en viss troverdighet omkring art og omfang av det straffbare forhold, i tillegg til avgrensninger som knytter seg til når og hvor dette skal ha skjedd.¹⁹

¹⁸ RA-3/1999, del III, punkt 1.

¹⁹ RA-3/1999, del III, punkt 3.

Når det gjelder momentet proporsjonalitet er det slik at jo mer alvorlig et lovbrudd er, desto større grunn er det til etterforskning. I proporsjonalitetsvurderingen bør det tas stilling til hvilke etterforskningsskritt som er aktuelle å iverksette.²⁰ Et eksempel vil være en sak der det ligger til rette for å foreta ulike registersøk som etterforskningsskritt. Dette kan være i møte med en person der tid, sted og omstendighetene for øvrig skaper en mistanke hos politiet om vedkommende kan ha gjort seg skyldig i bruk av narkotiske stoffer. I et slikt tilfelle vil et registersøk på personen kunne styrke eller svekke politiets mistanke, basert på personens tidligere involveringer med politiet. Selv om dette blir aktuelt i saken foreligger det ikke nødvendigvis rimelig grunn til å iverksette avhør som en del av etterforskningen.

Det følger av riksadvokatens rundskriv at det også bør vektlegges hvorvidt etterforskningen vil være inngripende for den som rammes eller om midlene som benyttes har negative virkninger. Et eksempel på dette kan være at et inngrep er sterkt stigmatiserende, og det må følgelig vurderes hva som er situasjonens lempeligste middel, jf. pl. § 6.²¹

Helt generelt gjelder det at etterforskningen på ethvert stadium må være saklig begrunnet, det skal med andre ord ikke tas noen utenforliggende hensyn. Man kan for eksempel ikke la personlige motsetningsforhold, ønske om hevn, eller vennskap/slektskap virke inn på de avgjørelser man tar i tjenesten. Dette gjelder naturligvis både ved forfølgelse og ved unnlattelse.²²

Det fremgår av pl. § 6, 3. ledd samt Grl. § 98 at politiet skal opptre saklig, upartisk og med omtanke for personers integritet, slik at den som er gjenstand for inngrep fra politiet ikke utsettes for offentlig eksponering i større grad enn gjennomføringen av tjenestehandlingen krever. Dette bør sees i sammenheng med kravet til objektivitet i strpl. § 226, 3. ledd, der det fremgår at dersom etterforskningen retter seg mot én bestemt mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler mot ham og det som taler til fordel for ham. Dersom det ikke foreligger objektivitet kan dette potensielt representere et brudd på EMK artikkel 6, som omhandler den rettferdige rettergang og retten til å bli ansett som uskyldig inntil det motsatte er bevist etter loven.

²⁰ RA-3/1999, del III, punkt 3.

²¹ RA-3/1999, del III, punkt 3.

²² RA-3/1999, del III, punkt 3.

Det foreligger en viss overlapping når det gjelder momentene saklighet og objektivitet, men det generelle kravet om saklighet må kunne sies å være avgjørende for hvilke hensyn som skal vektlegges i de ulike vurderingene som tas.²³ Hvilke saker politiet velger å forfølge skal ikke under noen omstendigheter bære preg av å være vilkårlig. Dersom det tas utenforliggende hensyn eller fremkommer usaklig forskjellsbehandling, vil dette kunne anses å være myndighetsmisbruk for eksempel jf. strl. § 173 bokstav d. Der fremkommer det at det er straffbart ved utføringen av offentlig myndighet, å på andre måter misbruke sin offentlige myndighet.

²³ Myhrer, 2014, s. 101

3.3 Oppportunitetsprinsippet

Det hender at politiet kommer over et antatt straffbart forhold som de velger å ikke anmelde. Umiddelbart kan dette se ut til å stride mot Politiinstruksen § 7-6 som omhandler politiets alminnelige rapporteringsplikt og som sier at en politimann skal varsle, uten opphold, om opplysninger som kan være av interesse for politiet. Men politiet følger også, som nevnt i innledningen, et ulovfestet prinsipp som gir dem anledning til å løse bagatellmessige lovbrudd ved å gi advarsler, eller å unnlate helt å påtale handlingen. Dette prinsippet kalles for oppportunitetsprinsippet.

Oppportunitetsprinsippet fremmer først og fremst grunnkravet om at tjenesteutøvelsen skal være hensiktsfull.²⁴ Det blir ofte omtalt som hensiktsmessighetsprinsippet da politiet både har rett og plikt til å vurdere enhver situasjon og velge den mest hensiktsmessige løsningen.²⁵ Prinsippet representerer et rettslig grunnlag for å unnlate forfølgelse, og er ikke et moment i seg selv.

Det er mye en polititjenesteperson må tenke på ved vurderingen av hvilken løsning som er den mest hensiktsmessige. Noen momenter som ofte spiller en viktig rolle i vurderingen om en handling skal påtales eller ikke er gjerningspersonens straffehistorikk, gjerningspersonens alder på handlingstidspunktet og gjerningspersonens grad av skyld.²⁶ Dette er noe vi kommer tilbake til under punkt 3.5 om relevante momenter ved saklighetsvurderingen av forfølgelse av brukersaker. Hvilke hendelser politiet skal la passere og hvilke som blir forfulgt er en skjønnsvurdering tjenestepersonen må foreta selv, ut ifra de ulike normene for prioritering av de arbeidsoppgavene politiet har.²⁷ Faglig sett er det ikke opp til den enkelte tjenestepersonen å utøve skjønn da alle i utgangspunktet skal behandles likt og de samme momentene for å unnlate forfølgelse skal være gjeldende for alle. I praksis vil det derimot være ulikheter da skjønnsvurderingene i stor grad er avhengig av tjenestepersonens personlige erfaringer, teoretiske kunnskap og subjektive vurdering av disse momentene ute på stedet.

²⁴ Myhrer, 2014, s. 96.

²⁵ Auglend, Mæland, 2016, s. 657 og s. 1222.

²⁶ Andenes, 2016, s. 521.

²⁷ Auglend, Mæland, 2016, s. 659.

Påtalemyndigheten, politiet og domstolen må forholde seg til det relevante lovverket i forhold til lovovertrедelsen i enhver straffesak. En enkel måte å definere hvor man kan bruke opportunitetsprinsippet og ellers hensiktsmessige skjønnsvurderinger er der lovteksten bruker hjelpeverbet “kan”, såfremt lovens vilkår for øvrig er oppfylt.²⁸ Som eksempel viser vi til pl. §§ 7, 8, 9 og 10 som alle innleder lovtekstene med “Politiet kan”, etterfulgt av et utvalg av midler knyttet til konkrete forutsetninger.²⁹ Ordet “kan” gir altså påtalemyndigheten muligheten til å velge å la være å forfølge et antatt straffbart forhold. Det er denne valgfriheten som omtales som opportunitetsprinsippet.

Politiet benytter seg også av de generelle politirettslige prinsipp, hjemlet i pl. § 6, 2. ledd ved vurderingen om de skal forfølge et antatt straffbart forhold. Der står det at politiet ikke skal ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt. Videre står det at de midler som anvendes må være nødvendige i forhold til situasjonens alvorlighetsgrad, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig. Politiet skal altså velge det lempeligste middel, som anses å være tilstrekkelig, forholdsmessig og nødvendig ut ifra omstendighetene. Ett av tiltakene politiet kan benytte seg av er å gi advarsler jf. pl. § 6, 1. ledd.³⁰ En advarsel gitt av politiet er en rask reaksjon på et antatt straffbart forhold, uten videre konsekvenser. For rettsapparatet kan dette være både effektivt og ressursbesparende. En slik advarsel kan virke forebyggende og er et forhåndsvarsel om at strengere tiltak vil bli iverksatt ved en eventuell gjentakelse.³¹ Et godt eksempel på hvor advarsler ofte blir benyttet er i mindre vegtrafikkforseelser.

Noen dager er mer travle enn andre og nattevaktene i helgene kan by på de travleste vaktene for politiet. Effektivitet er derfor viktig for at politiet skal kunne være tilgjengelige ved behov når det er mye som skjer. At politiet skal være så effektive som mulig fremkommer blant annet av pi. § 3-1, 5. ledd og strpl. § 226, 4. ledd. Politiets bruk av opportunitetsprinsippet kan gjøre tjenesten mer effektiv da det åpner for at bagatellmessige forhold, som offentlig urinering og drikking på offentlig sted, kan passere og mer alvorlige hendelser, som slossing eller innbrudd, kan da prioriteres. Et effektivt politi med god vurderings- og prioriteringsevne er bra av

²⁸ Auglend, Mæland, 2016, s. 162.

²⁹ Pl. §§ 7, 8, 9 og 10 handler om polisier håndtering og ikke om anmeldelsesspørsmålet. Disse bestemmelsene angår egentlig ikke hovedspørsmålet i oppgaven, men er eksempler på at opportunitetsprinsippet også gjør seg gjeldende i politiloven.

³⁰ Auglend, Mæland, 2016, s. 657.

³¹ Auglend, Mæland, 2016, s. 619.

økonomiske hensyn, men aller viktigst er det at politiet kan med dette bli mer tilgjengelig og dermed øke publikums trygghet.³²

Et viktig moment knyttet til et effektivt politi er et ressurssterkt politi. Ressursene politiet får tildelt er ikke nok til å håndtere alle oppgavene som politiet er pålagt å ta seg av. Dette medfører da indirekte at noen av politiets gjøremål må vike for andre. Oppportunitetsprinsippet åpner for muligheten for at politiet har muligheten til å foreta en skjønnsvurdering slik at de viktigste oppgavene blir prioritert. Denne skjønnsvurderingen påvirkes også av hva det er som blir eller er i ferd med å bli krenket. Med andre ord vil en persons liv og helse bli prioritert før materielle skader og materielle skader vil bli prioritert før bråk og støy. Dette vurderes naturligvis ut i fra hvor omfattende skader det er snakk om.³³

En oppportunitetsforankret myndighetsutøvelse er altså begrenset og oppportunitetsprinsippet øvre grense er satt til innholdet i pl. § 6. Er hendelsen mer alvorlig enn en bagatellmessig hendelse, som medfører at politiet må gripe inn, blir det opp til påtalemyndigheten å avgjøre om forfølgelse skal unnlates.

Det finnes naturligvis tilfeller der politiet plikter å handle og hvor oppportunitetsprinsippet ikke gjør seg gjeldende. Som eksempel på dette vises det til pl. § 12 om “Hjelp til syke”, strl. § 196 om “Plikt til å avverge et straffbart forhold” og § 287 om “Forsømmelse av hjelpeplikt”³⁴. I slike tilfeller må politiet likevel foreta en skjønnsvurdering av hvor akutt og alvorlig trusselen er, og om patruljens mannskap, utstyr og ferdigheter er tilstrekkelig for å gripe inn og løse oppdraget på en forsvarlig måte.

Dersom det viser seg at politiet hadde plikt til å gripe inn og eventuelt forfølge en handling, men likevel velger å ikke gjøre det, kan dette være straffbart jf. strl. §§ 171 om tjenestefeil, 172 om grovt uaktsom tjenestefeil og 173 om misbruk av offentlig myndighet. Dette forutsetter naturligvis at det ikke ville vært uforsvarlig for politiet å gripe inn eller taktisk lurt å la være.

Påtalemyndigheten kan med hjemmel i lov unnlata å påtale en handling selv om straffeskyld anses bevist, når helt særlige grunner tilsier det, jf. strpl. § 69. Denne bestemmelsen er den mest

³² Myhrer, 2014, s. 96.

³³ Auglend, Mæland, 2016, s. 660-663.

³⁴ Dette handler ikke om forfølgelse, men er eksempler på oppportunitetsprinsippet.

sentrale å tenke på når det er snakk om oppportunitetsprinsippet.³⁵ Det samme er tilfellet dersom forfølgning vil føre til ingen eller ubetydelig straff jf. strpl. § 70. Dette forutsetter naturligvis at det ikke foreligger en åpenbar etterforskningsplikt etter strpl. § 224 jf. instruks 01. januar 1986 nr. 1679: Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen) - påt.inst §§ 7-4 og 7-5.

Politiet har altså mulighet til å la være å forfølge et antatt straffbart forhold dersom de finner det som den beste løsningen. På ordensområdet vil dette si at politiet ikke er nødt til å forfølge alle de straffbare forholdene de kommer over. På straffesaksområdet betyr det at det ikke må iverksettes etterforskning på alle anmeldelser som kommer inn. I tilfeller der politiet benytter seg av oppportunitetsprinsippet og velger å ikke påtale et lovbrudd, for eksempel ved å gi en advarsel i en vegtrafikkovertrødelse, kan dette rettslig forankres i pl. § 6 som forholdsmessig ved at lempeligste middel ble benyttet.³⁶

I mange land benytter påtalemyndigheten seg av legalitetsprinsippet, som på mange måter er motsetningen av oppportunitetsprinsippet. Legalitetsprinsippet tilsier at det offentlige har en ubetinget plikt til å påtale alle straffbare handlinger hvis siktedes skyld er bevist og det er lite til ingen rom for skjønn. Norges påtalemyndighet har som nevnt også plikt til å forfølge straffbare forhold, men oppportunitetsprinsippet gir større rom for skjønnsvurdering og mulighet til å unnlate straffefølgelse dersom det fremstår som mest hensiktsmessig.³⁷ Legalitetsprinsippet sier dermed noe om hvor lite rom politiet i land som benytter seg av dette prinsippet har til å bruke skjønn for å vurdere om enkelte straffbare handlinger skal forfølges eller ikke, i motsetning til politiet i Norge hvor oppportunitetsprinsippet gjør seg mer gjeldende.

³⁵ Andenæs, 2016, s. 520-521.

³⁶ Kjelby, 2013, s. 174.

³⁷ Auglend, Mæland, 2016, s. 607.

3.4 Skadefølgeprinsippet

I innstillingen fra justiskomiteen om lov om straff står det at handlinger som ikke kan medføre skade, bør i hovedsak heller ikke kriminaliseres, altså ikke bli gjort straffbare.³⁸ Dette kalles skadefølgeprinsippet, og er et prinsipp departementet mener bør være utgangspunkt og grunnvilkår for at en handling skal bli kriminalisert.³⁹

For å forstå hvordan skadefølgeprinsippet benyttes for å kriminalisere eller avkriminalisere handlinger, er det viktig å definere hva som menes med skade. Det er forholdsvis delte meninger mellom straffelovkommisjonen og departementets vurdering av hva som menes med skade jf. skadefølgeprinsippet. Skadefølgeprinsippet beskriver skadebegrepet som et svært vidt begrep, alt fra drap og tyveri til krenkelse av moralnormer og belastninger på det sosiale støtteapparatet.⁴⁰ Straffelovkommisjonen setter som utgangspunkt at skadefølgeprinsippet bør avgrenses mot skade som en gjerningsperson påfører seg selv.⁴¹ Med dette menes at det ikke skal være straffbart å skade seg selv, som for eksempel ved å bruke narkotiske stoffer.

I straffelovkommisjonens forslag står det at flertallet strekker skadefølgeprinsippet så langt at de mener at bruk av narkotika bør avkriminaliseres, nettopp fordi narkotikamisbruk er et selvstendig valg brukeren tar, og da det i hovedsak er brukeren selv som tar skade av det.⁴² Videre følger det at det stiller seg annerledes hvis samfunnet eller andre personer påføres skade, både direkte og indirekte, som en følge av at en person skader seg selv. Ved alvorlig misbruk av narkotika kan det medføre belastninger og psykiske skader for gjerningspersonens pårørende. I tillegg kan samfunnstjenester som politi, helsevesen og NAV bli belastet både direkte og indirekte. Avkriminalisering av bruk av narkotika kan også bli tolket som en form for legalisering.⁴³ På bakgrunn av dette mener departementet at bruk av narkotika bør forbli en

³⁸ Innst. o. nr. 72 (2004-2005), punkt 1.3.

³⁹ Innst. o. nr. 72 (2004-2005), punkt 6.1.4.

⁴⁰ Delutredning VII s. 80-81. (NOU 2002: 04)

⁴¹ Innst. O. nr. 72 (2004-2005), punkt 6.1.2.

⁴² Delutredning VII (NOU 2002: 4) punkt 7.2.2.

⁴³ Avkriminalisering og legalisering er to ord som ikke skal forveksles. Legalisering betyr at noe blir gjort lovlig under regulerte omstendigheter, som for eksempel alkohol. Avkriminalisering betyr at handlingen fremdeles er straffbar, men at straffen ikke lenger blir et forelegg som vises på rullebladet, men heller et forenklet forelegg som ikke vises på rullebladet.

straffbar handling da straffens allmennpreventive hensyn er særlig viktige for å forhindre at barn og ungdom ikke begynner å misbruke narkotiske stoffer.⁴⁴

⁴⁴ Delutredning VII (NOU 2002: 04), punkt 7.5.2.5.

3.5 Relevante momenter ved saklighetsvurderingen av forfølgelse av brukersaker

Under punkt 3.2 ble det gjort rede for sannsynlighet, proporsjonalitet og saklighet i sammenheng med redegjørelsen av kravet om “rimelig grunn” til å starte etterforskning jf. strpl. § 224. Sannsynligheten for at en straffbar handling har funnet sted og alvorligheten av den eventuelle handlingen har også betydning for sakens videre gang, både for påtalemyndighetens vurdering av tiltale og for domstolens vurdering av skyld og eventuelt straff.

Sakligheten av det straffbare forholdets omstendigheter har også betydning for sakens videre behandling. Skyldspørsmålet avhenger altså av sannsynligheten for at en straffbar handling har skjedd. Spørsmålet om straffeutmålingen er avhengig av hvor alvorlig den eventuelle handlingen er. Det må som nevnt i innledningen være et rimelig forhold mellom den straffbare handlingen og straffen gjerningspersonen får.

Det finnes flere momenter som kan ha betydning for saklighetsvurderingen, men vi har valgt å fokusere på de vi anser som mest relevante i forhold til brukersaker. For at momentene skal fremstå så oversiktlig som mulig har vi delt dem inn i tre hoveddeler; momenter tilknyttet situasjon, momenter tilknyttet person og momenter tilknyttet politiet.⁴⁵ Disse momentene vil bli drøftet i følgende underpunkter.

3.5.1 Momenter tilknyttet situasjon

Det er en rekke momenter tilknyttet situasjonen som blir saklige å tillegge vekt ved vurderingen om hvorvidt politiet skal forfølge et antatt straffbart forhold eller ikke. Tre slike forhold er; sannsynligheten for at det har skjedd noe straffbart, forholdets alvorlighet og forholdsmessigheten med det man oppnår ved å forfølge handlingen. Disse momentene er redegjort for under punkt 3.2 i forbindelse med kravet til “rimelig grunn” til å iverksette etterforskning jf. strpl. § 224.

I brukersaker er sannsynligheten for at vedkommende har brukt narkotika ganske stor da mistanken i utgangspunktet dreier seg om synlige faktorer som for eksempel mistenktes adferd.

⁴⁵ Momentene er inspirert av avhandling om politi og skjønn, Rønning, 2017, punkt 5.2.5 - 5.3.

Alvorligheten av forholdet vil variere ut i fra hvilket stoff personen har inntatt, hvor mye det er snakk om og personens alder. Forholdsmessigheten avhenger av hva som vil skje videre etter at sak er opprettet, som for eksempel om vedkommende i det hele tatt har mulighet for å gjøre opp for seg ved å betale forelegget.

3.5.1.1 Preventive hensyn

Et annet moment tilknyttet situasjonen som er saklig å tillegge vekt ved vurderingen av om et antatt straffbart forhold skal forfølges eller ikke, er den preventive virkningen forfølgelsen kan ha. Som nevnt tidligere i innledningen er en sentral del av politiets oppgaver å forebygge nye lovbrudd jf. pl. § 2, 1. ledd nr. 2, 7, 1. ledd nr. 3 og pi. § 10-1, 1. ledd. Et av formålene med å anmelde et straffbart forhold er nettopp å forebygge jf. strpl. § 226, 1. ledd bokstav c. Som nevnt under punkt 3.4 om skadefølgeprinsippet er disse preventive hensynene en hovedårsak til at bruk av narkotika i dag er straffbart i Norge.

Å forebygge betyr at man i forkant forhindrer at noe negativt skjer, og det assosieres med å gjøre det som er riktig og godt.⁴⁶ Kriminalitetsforebygging er i dag en av de viktigste måtene å trygge og beskytte borgerne i samfunnet på.⁴⁷ Som nevnt under punkt 1.2 om straff er formålet med straff blant annet at den skal virke forebyggende gjennom allmenn- og individualprevensjon. Dette er da også momenter som er saklig å legge vekt på ved vurderingen av om man skal opprette sak eller ikke. For å forstå hvordan dette spiller en rolle for hvorvidt politiet skal påtale handlingen er det viktig å vite hvordan allmenn- og individualpreventive hensyn kan ha en forebyggende virkning.

Der borgerne avstår fra å gjøre straffbare handlinger, på bakgrunn av straffetrusselen generelt og erfaring med at de som begår slike lovbrudd blir straffet, oppnås det man kaller en allmennpreventiv virkning.⁴⁸ Allmennpreventive hensyn skal altså forhindre at folk flest begår lovbrudd, og da primært andre enn gjerningspersonen. En straffereaksjon på et lovbrudd skal virke avskrekkende, vanedannende og moraldannende på befolkningen.⁴⁹ Tanken bak allmennpreventiv forebygging er at anmeldelsen eller straffereaksjonen på et bestemt forhold

⁴⁶ Lie, 2015, s. 19.

⁴⁷ Lie, 2015, s. 20.

⁴⁸ Andenæs, 2016, s. 81.

⁴⁹ Lie, 2015, s. 142. og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004), punkt 6.3.3.

skal komme til kunnskap hos andre. Dette kan skje for eksempel ved at de observerer at politiet slår ned på en handling, eller at de leser eller hører om det i ettertid.

Det er normalt sett reaksjoner på lovovertrедelser av en grovere karakter som har den største allmennpreventive virkningen.⁵⁰ Ved mindre alvorlige lovbrudd kan en konflikt oppstå mellom humanitet og allmennprevensjon, et ønske om å ikke ramme lovbryteren hardere enn det som måtte være nødvendig. Dette kan medføre at en som er funnet skyldig får påtaleunntatelse eller betinget dom.⁵¹

Allmennprevensjon er altså viktig for å få andre til å avstå fra å gjøre kriminelle handlinger. For at dette skal virke er det viktig at politiet tar tak i de straffbare handlingene de kommer over, spesielt hvis andre enn gjerningspersonen er til stede. Et eksempel kan være å drikke alkohol på offentlig sted, jf. Lov av 1. januar 1990 nr. 27: Lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. (alkoholoven) - alkhl. § 8-9 nr 5, hvor det står at det er forbudt å drikke alkohol i park, på gate eller annen offentlig plass. Straffetrusselen for forsettlig eller uaktsom overtredelse av straffebudet er bøter eller fengsel inntil 6 måneder jf. § 10-1, 1. ledd. Hvis en person observerer at noen drikker alkohol på offentlig sted mens politiet er tilstede uten å gjøre noe, er det ikke utenkelig at det kan sende signaler til den som observerer at selv om handlingen er straffbar så er det likevel greit ettersom politiet ikke gjør noe med det. Dette kan således trekkes parallelt mot bruk av narkotika da både alkohol og narkotika fremkaller ruset tilstand for den som inntar rusmidlene. Hvis samfunnet opplever at politiet ikke slår ned på personer som bruker narkotika, kan det oppfattes som mindre ulovlig, eller mindre skadelig.

I tilfeller hvor politiet observerer personer som har alkohol på offentlig sted, men ikke ser at det drikkes, gir politiet ofte en advarsel jf. lempeligste middel i pl. § 6, samt at politiet ber vedkommende om å helle ut resten av den alkoholholdige drikken. Hvis politiet ser at personen drikker alkohol, eller bruker narkotika, vil spørsmålet om anmeldelse gjøre seg mer gjeldende. Dersom politiet velger å ikke anmelde forholdet kan politiets håndtering av saken likevel ha en preventiv virkning. Hvis politiet da tar personen til politibilen for å gi advarselen der kan det oppleves, for de som ser på, at forholdet blir tatt på alvor og eventuelt leder til en anmeldelse, selv om det ikke nødvendigvis gjorde det. Handlingen kan således ha en allmennpreventiv

⁵⁰ Andenæs, 2016, s. 506.

⁵¹ Andenæs, 2016, s. 97.

funksjon likevel, og da er det ikke bare straffen som får en preventiv virkning, men også advarselen. På bakgrunn av dette er altså allmennpreventive hensyn saklig å legge vekt på i vurderingen av om et lovbrudd skal forfølges eller ikke.

For å forebygge at gjerningspersonen selv begår flere straffbare handlinger brukes det som kalles individualpreventive hensyn. Dette er ment å virke gjennom uskadeliggjøring, avskrekking og rehabilitering av gjerningspersonen.⁵² Tanken bak individualpreventiv forebygging er at en anmeldelse eller en straffereaksjon, på et bestemt forhold, skal forhindre gjerningspersonen i å begå nye lovbrudd.⁵³ Her vil de samme eksemplene som ved allmennpreventiv forebygging være aktuelle da gjerningspersonen kan oppleve at handlingen vedkommende gjør blir slått ned på av politiet. I tillegg kan det å bli med til bilen for å motta en advarsel oppleves mer alvorlig og avskrekkende for den som mottar advarselen.

3.5.2 Momenter tilknyttet personen

I vurderingen av hvorvidt et straffbart forhold skal forfølges eller ikke, ligger en rekke persontilknyttede faktorer som er av betydning. Det som vil være avgjørende her er blant annet hvorvidt gjerningspersonen samarbeider med politiet, hvilken grad av skyld vedkommende har utvist, alder og straffehistorikk. I tillegg vil det være aktuelt å ta for seg hvilke konsekvenser en eventuell straff kan få for vedkommende.

3.5.2.1 Samarbeid med politiet

Det at en gjerningsperson samarbeider med politiet innebærer blant annet at man forklarer seg sannferdig og fullstendig, avgir en uforbeholden tilståelse såfremt vedkommende er skyldig, og eventuelt kommer med tilleggsopplysninger som er av betydning for forfølgelsen av andre skyldige. Dersom man forklarer seg sannferdig og fullstendig vil dette normalt spille en rolle i avdekkingen av det straffbare forhold. I de tilfeller hvor gjerningspersonen kommer med en uforbeholden tilståelse skal dette tillegges vekt i straffeutmålingen, jf. strl. §§ 78 bokstav f, alternativ 1 og 80 bokstav a, nr. 2. Selv om det foreligger en uforbeholden tilståelse er det etter

⁵² Lie, 2015, s. 142. og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004), punkt 6.3.2.

⁵³ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004), punkt 6.3.2.

riksadvokatens rundskriv ikke et alternativ å henlegge saken, og det riktige blir følgelig å påstå en redusert straff.⁵⁴

Som nevnt vil en eventuell tilståelse kunne bidra til å oppklare saker. Tilståelsen kan blant annet hindre at etterforskningen ledes mot en ukjent gjerningsperson, og vil kunne føre til ressursbesparelser dersom den kommer før etterforskningen er avsluttet. Når det gjelder tilståelse bør det nevnes at strafferabatten i stor grad avhenger av hvilken forklaring man kommer med, og om denne omfatter forhold som politiet ikke hadde kjennskap til på forhånd. I forhold til om en tilståelse uten videre bør lede til straffereduksjon vil det være stor forskjell på om tilståelsen kommer uoppfordret i en tidlig fase av etterforskningen, eller om den kommer under en hovedforhandling der tiltalte forstår at det aktuelle bevismaterialet i saken ikke taler til vedkommende sin fordel.⁵⁵ I de tilfeller hvor lovbrytere kommer med opplysninger til politiet som kan kaste lys over hvorvidt det er blitt begått et straffbart forhold av andre, kan en oppnå en fordel av dette, jf. strl. § 78 bokstav f, 2. alternativ. Dersom vedkommende med sine opplysninger har vist seg å ha gitt betydelig bistand til etterforskningen, vil man normalt påstå redusert straff som belønningsform. Som eksempel på dette vil man ved mindre alvorlige forhold kunne bli ilagt bøter i stedet for tiltale, og bagatellmessige forhold vil i noen tilfeller også kunne avgjøres ved påtaleunntatelse.

3.5.2.2 Gjerningspersonens skyld

Ved spørsmålet om gjerningspersonens straffeansvar og om en antatt straffbar handling skal forfølges er gjerningspersonen skyld av avgjørende betydning. Dette får således også stor betydning for straffeutmålingen. For å bli stilt straffeansvarlig er hovedregelen at gjerningspersonen har handlet forsettlig etter strl. § 22 jf. § 21. Her kan det for eksempel dreie seg om hensiktsforsett, som innebærer at noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i straffebudet med hensikt, det vil si med viten og vilje, jf. strl. § 22, 1. ledd bokstav a.

Det er også mange straffbare forhold som blir begått ved uaktsom opptreden jf. strl. § 23. Der står det at den som handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut

⁵⁴ RA-3/2007, del II, punkt 2.

⁵⁵ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000), punkt. 6.3.2.

fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, er uaktsom. I tilfeller hvor en person har handlet uaktsomt blir straffeansvaret samt straffeutmålingen mindre strengt enn om man har handlet med forsett. Dette har sammenheng med de preventive formålene straffen er ment å ha, nemlig å forhindre uønskede handlinger.⁵⁶ Hvis den straffbare handlingen er et resultat av en gjennomtenkt beslutning straffes handlingen strengere enn om den ble begått i affekt.⁵⁷

3.5.2.3 Alder

Ved vurderingen av om man skal opprette en brukersak vil alder være et viktig moment. Dersom det er snakk om en godt voksen person er det mulig at det ikke er en av de første gangene vedkommende bruker narkotika. I et slikt tilfelle vil en straffesak alene kanskje ikke være utslagsgivende for om personen slutter å bruke narkotika for godt. Er personen svært ung kan det godt hende at vedkommende er helt i startfasen angående eksperimentering ved bruk av narkotika. Det at politiet griper inn og oppretter sak kan i et slikt tilfelle ha større påvirkning for om personen vil slutte å bruke narkotika. Dette kan videre medføre at personen får hjelp til å slutte, i stedet for straff. Dette er noe som vil bli videre drøftet under punkt 3.5.2.5 om konsekvenser.

Gjerningspersonens alder på handlingstidspunktet er også av betydning for straffeskyld og således en eventuell straffeutmåling. I Norge er den strafferettslige lavalderen 15 år jf. strl. § 20, 1. ledd bokstav a. Det fremgår likevel av strpl. § 224, 2. ledd at det foreligger etterforskningsplikt selv der en mulig lovbryter ikke kan straffes fordi vedkommende var mellom 12 og 15 år på handlingstidspunktet. Hvis barnet ikke har fylt 12 år kan det også foretas rettslig, så vel som utenrettslig etterforskning jf. 3. ledd. Etterforskning etter strl. § 224, 2. og 3. ledd kan således bidra til individualpreventiv forebygging ved at barnets kriminelle utvikling opphører. Det kan således også forebygges allmennpreventivt dersom ordet om dette sprer seg til flere ungdommer. For ungdom mellom 15 og 18 år kan det ilegges ungdomsoppfølging og ungdomsstraff som reaksjon. Dette vil bli videre drøftet under punkt 3.5.2.5 om konsekvenser.

Ved en eventuell straffeutmåling skal det i formildende retning tas i betraktning om gjerningspersonen var under 18 år på handlingstidspunktet jf. strl. § 78, bokstav i. Dersom dette

⁵⁶ Andenæs, 2016, s. 218.

⁵⁷ Andenæs, 2016, s. 493.

er tilfellet kan straffen settes til en mildere straffart og i noen tilfeller under minstestrafen for det aktuelle lovbruddet jf. §§ 33 og 80 bokstav i. Reaksjonen bør likevel være såpass streng at den får en allmennpreventiv virkning, samtidig som den ikke må være så streng at gjerningspersonen ikke kan sosialisere seg uten å bli stemplet som kriminell i for stor grad.⁵⁸

Det er ikke bare gjerningspersonens lave alder som kan være et formildende moment ved straffeutmålingen. Vedkommendes høye alder kan også være et formildende moment dersom straffereaksjonen vil bli en sterk belastning nettopp på bakgrunn av den høye alderen jf. strl. § 78, bokstav g.

3.5.2.4 Straffehistorikk

Et annet moment som vil være skjerpene ved straffeutmålingen er lovbrüterens straffehistorikk.⁵⁹ Et moment knyttet til dette er gjentakelse jf. strl. § 77, bokstav k, hvor det står at straffen kan skjerpes dersom lovbruddet er begått av noen som tidligere er straffet for lignende handlinger. Dette kan begrunnes i at tilbakefallet viser at den tidligere straffen ikke hadde særlig virkning og at strengere straff anses påkrevd for å ha virkning.⁶⁰ Gjengangere er noe riksadvokaten mener er viktig å følge opp og er også noe politiet bør prioritere.⁶¹

Når politiet påtreffer personer på et tidspunkt eller sted som etter politiets oppfatning fremstår som mistenkelig, kan et søk i politiets registre bidra til å styrke eller svekke politiets mistanke om eventuelle straffbare forhold personen kan ha begått eller kommer til å begå. Dette kan for eksempel være et tilfelle hvor en person som blir stoppet av politiet i sentrum natt til tirsdag, og et registersøk viser at vedkommende har flere nylige narkotikasaker på seg. Dette vil kunne spille inn på politiets vurdering av om personen bør undersøkes nærmere ved spørsmål og eventuell visitasjon eller om personen ikke er av interesse for dem.

⁵⁸ RA-163/83, s. 1.

⁵⁹ Andenæs, 2016, s. 465.

⁶⁰ Andenæs, 2016, s. 495.

⁶¹ RA-1/2013, del V, punkt 2.

3.5.2.5 Konsekvenser

Et annet sentralt straffeutmålingsmoment er hvilke konsekvenser en eventuell straff kan få for en lovbryster. Som eksempel på dette kan det ved enkelte tilfeller legges vekt på hvorvidt gjerningspersonen som følge av straffen får tapt sin jobb eller stilling.⁶² Konsekvensene av å anmelde en person for av bruk av narkotika varierer ut i fra hvem det er som anmeldes. En ung førstegangsbruker vil nok oppleve det som mer skremmende og alvorlig enn en person som har vært narkoman i mange år og som allerede har flere saker på seg.

Dersom en person med lang straffehistorikk for bruk av narkotika igjen blir anmeldt for et slikt forhold, og som følge av dette blir ilagt et forelegg for lovovertrødelsen, kan dette medføre mer skade eller tap for samfunnet enn om lovbruddet ikke ble forfulgt. Mange narkomane har lite penger i utgangspunktet, og et forelegg med subsidiær fengselsstraff kan i noen tilfeller medføre at gjerningspersonen må ty til ny kriminalitet for å få tak i penger for å betale forelegget. I slike tilfeller vil nok ikke den individualpreventive forebyggingen ha særlig effekt, da de har et regelmessig behov for narkotika for å holde abstinensene tilbake.

Når det gjelder unge førstegangsforbrytere kan det å forfølge en brukersak medføre flere fordeler enn ulemper for den mistenkte. Det finnes nemlig egne tiltak rettet mot barn og ungdom som begår straffbare handlinger. Ungdomsoppfølging og ungdomsstraff er strafferettslige reaksjoner for ungdom mellom 15 og 18 år, og har som mål å forebygge fremtidig kriminalitet gjennom målrettede reaksjoner og individuell rehabilitering. Det skal altså ha en individualpreventiv virkning. I brukersaker er da målet å få vedkommende til å slutte å bruke narkotika før de tar større skade av det og/eller blir avhengig av det. Dette vil således kunne ha en allmennpreventiv effekt ved at det viser at politiet forfølger slike forhold og tar brukersaker på alvor, noe som igjen kan forhindre ny rekruttering. Målgruppen for disse reaksjonsformene er unge lovbryster som har behov for regelmessig oppfølging grunnet deres sårbare livssituasjon. Selv om ungdomsoppfølging og ungdomsstraff har de samme intensjonene er det viktig å påpeke at det er to veldig ulike reaksjoner. Ungdomsoppfølging er enten et vilkår ved påtaleunntatelse, en del av overføringen til konfliktrådet eller en betinget dom. Ungdomsstraff på sin side er et alternativ til de lengste samfunnsstraffene og ubetinget fengsel.⁶³ På bakgrunn av disse reaksjonsformene er det ikke sikkert at personen som har brukt

⁶² Andenæs, 2016, s. 501.

⁶³ Lie, 2015, s. 168 - 170.

narkotika vil få noe på rullebladet, eller i verste fall bli stemplet som kriminell i nærmiljøet sitt. Dette er viktig å poengtere slik at det blir tydeliggjort at politiet kan forfølge en brukersak, uten at det nødvendigvis får store konsekvenser for ungdommens videre liv.

3.5.3 Momenter tilknyttet politiet

3.5.3.1 Styring av skjønn

Påtalemyndigheten kan etter påt.inst. § 7-5, 3. ledd gi nærmere generelle regler om prioritering og gjennomføring av etterforskningen i straffesaker. Riksadvokaten bestemmer hvert år hvilke typer forbrytelser som skal gis høyeste prioritet i samtlige av landets politidistrikt.⁶⁴ Når det gjelder narkotikakriminalitet fremgår det av riksadvokatens prioriteringsrundskriv at politiet blant annet skal være særlig oppmerksom på «bakmenn» og ytterpunktene i forhold til innførsel og omsetning av narkotiske stoffer. Det nevnes i tillegg at politiets innsats rettet mot brukermiljøene er av særlig betydning, dette for å skaffe informasjon, avdekke og hindre rekruttering og bruk blant barn og unge.⁶⁵ Gjennom bruk av måltall har Politidirektoratet anledning til å styre deler av distriktenes arbeid med straffbare forhold. Med dette menes at det for eksempel settes tall på hvor mange anmeldelser som skal opprettes på brudd på legemiddeloven eller hvor mange gebyr/forenklede forelegg som skal utferdiges.

En normativ styring av skjønnet kan også foregå internt på det enkelte tjenestested. Dette som følge av den enkelte politimesters instruksjer om distriktets prioriteringer, eventuelt operasjonsleders/innsatsleders føringer, på hvilke typer lovbrudd det skal slås ned på og hvilke det skal settes ressurser inn på. I forhold til skjønnsutøvelsen er det også slik at politibetjentene i de enkelte vaktlag selv bestemmer hvilken linje de skal legge seg på når det gjelder kontroll og toleranse, altså hvor deres grenser går. Det blir en form for binding av skjønn, som betyr at politibetjentene i forkant av de ulike situasjonene de kommer over har bestemt seg for hvordan de skal løse oppdraget, og således handle deretter.

⁶⁴ RA-1/2017.

⁶⁵ RA-1/2013, del V, punkt 1.

3.5.3.2 Ressurssituasjon

Et avgjørende moment for om politiet vil være i stand til å forfølge en antatt straffbar handling er ressursene som de har tilgjengelig. Manglende ressurser kan medføre at bagatellmessige straffbare handlinger blir avgjort på en uformell måte for å øke effektiviteten, for eksempel ved å gi advarsler.⁶⁶ Som nevnt i punkt 3.3 vil opportunitetsprinsippet til en viss grad gjøre arbeidet mer effektivt, da politiet kan la være å bruke ressursene de har på bagatellmessige forhold og heller fokusere på de forholdene som har mest å si for publikums tillit og trygghet.⁶⁷ Manglende ressurser medfører at politiet prioriterer oppdrag som innebærer å ivareta personers liv og helse foran oppdrag som omhandler materielle skader eller andre bagatellmessige forhold, som for eksempel bruk av enkelte narkotiske stoffer. Disse prioriteringene skal foretas på en forsvarlig måte i henhold til riksadvokatens prioriteringsrundskriv.⁶⁸

⁶⁶ Auglend og Mæland, 2016, s. 657.

⁶⁷ Myhrer, 2014, s. 96.

⁶⁸ RA-1/2013, del V, punkt 1.

4 Avslutning

I denne oppgaven har vi tilegnet oss ny kunnskap om hva som ligger i kravet om rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold. Vi har lært mye om opportunitetsprinsippet og skadefølgeprinsippet samt hvilke momenter som er saklige å tillegge vekt ved vurderingen av om det skal opprettes brukersak eller ikke. I tillegg har vi fått en god forståelse for når og hvorfor de enkelte momentene kan gjøre seg gjeldende.

I tråd med vår problemstilling har vi tatt for oss de momenter som er saklige å tillegge vekt ved vurderingen av opprettelse av brukersaker. For å kunne gi en best mulig fremstilling av disse var det innledningsvis nødvendig å greie ut om straff, politiets oppgaver, straffbarhetsvilkårene og påtaleunntatelse, som gjennom oppgaven gjør seg gjeldende. Disse begrepsavklaringene er redegjort for under punkt 1.2-1.5.

Dersom politiet skal kunne iverksette etterforskning følger det som nevnt et krav om rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold. Vi vurderte det derfor som hensiktsmessig for innsikt i oppgaven å redegjøre for hva som ligger i begrepet “rimelig grunn til forfølgelse”. Vi ønsket også å ta for oss det ulovfestede opportunitetsprinsippet for å belyse hvordan politiet i Norge har mulighet til å la bagatellmessige forhold passere slik at viktigere oppgaver kan prioriteres. Herunder tok vi blant annet for oss hvor prinsippet gjør seg gjeldende, altså i tilfeller hvor politiet har større handlefrihet, og hvor det ikke gjør seg gjeldende, altså de tilfeller hvor politiet har plikt til å iverksette etterforskning. I tillegg ønsket vi å belyse skadefølgeprinsippet og hvordan det er med på å definere hvilke handlinger som skal være straffbare, og hvilke som ikke skal være straffbare.

Hvilke hensyn som er saklige å tillegge vekt ved vurderingen av om et straffbart forhold skal forfølges eller ikke er som kjent kjernen i oppgaven. Vi tok for oss de viktigste momentene og delte dem inn i tre hovedkategorier; momenter tilknyttet situasjonen, momenter tilknyttet personen og momenter tilknyttet politiet. De tilhørende underpunktene gir til sammen det beste vurderingsgrunnlag for hvorvidt man bør forfølge forholdet eller ikke. Vi anså det forebyggende perspektivet som et hovedmoment da dette framsto som særlig viktig for å unngå ny rekruttering blant ungdom, gjennom allmenn- og individualprevensjon samt eventuell ungdomsoppfølging.

Målet med denne oppgaven var å belyse hvilke momenter som er saklige å tillegge vekt ved vurderingen av om man skal opprette en brukersak eller ikke, og hvordan hvert enkelt moment gjør seg gjeldende. Det er naturligvis flere momenter som kan være saklige å tillegge vekt, men på grunn av begrensninger ved oppgavestørrelsen valgte vi å ta for oss de vi anså hadde størst betydning.

5 Kildeliste

Lover:

- Grunnloven. (1814). Kongeriket Norges Grunnlov (LOV-1814-05-17).
- Straffeprosessloven. (1981). Lov om rettergangsmåten i straffesaker (LOV-1981-05-22-25).
- Alkoholloven. (1989). Lov om omsetning av alkoholholdig drikk m.v. (LOV-1989-06-02-27).
- Straffeloven. (2005). Lov om straff (LOV- 2005-05-20-28).
- Menneskerettsloven. (1999). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (LOV-1999-05-21-30).
- Politiloven. (1995). Lov om politiet (LOV-1995-08-04-53).
- Legemiddeloven. (1992). Lov om legemidler m.v. (LOV-1992-12-04-132).

Norges offentlige utredninger:

- NOU 2002: 04. Ny straffelov - straffelovkomisjonens forslag.

Forarbeider:

- Innst. O. nr. 72. (2004-2005). Innstilling fra justisekomiteen om lov om straff (straffeloven).
- Ot.prp nr. 81. (1999-2000). Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (bruken av varetektsfengsling mv.)
- Ot.prp nr. 90. (2003-2004). Om lov om straff (straffeloven).

Forskrifter:

- Påtaleinstruksen. (1985). Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (FOR-1985-06-28-1679).
- Politiinstruksen. (1990). Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (FOR-1990-06-22-3963).

Riksadvokatens dokumenter:

- Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999.
- Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007.

- Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2013.
- Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2017.
- RA-163/83

Avhandlinger:

- Rønning, H. (2017). *Politi og skjønn: En studie av politibetjentes skjønnsutøvelse i ordenstjeneste, sett i lys av rettslige rammer* (doktoravhandling, Universitetet i Tromsø) Hentet fra https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2469450/phd_roenning.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Litteratur:

- Andenæs, J. (2016). *Alminnelig strafferett*, (6. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Auglend, R. L. og Mæland, H. J. (2016). *Politirett*, (3. utg.). Oslo: Gyldendal juridisk.
- Fredriksen, S. (2016). *Lovbrudd, skyld og straff*. Oslo: Gyldendal juridisk.
- Gundhus, H. I., Larsson, P., & Granér, R. (Red.) (2014). *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm.
- Kjelby, G. J. (2013). *Mellom rett og plikt til straffeforfølgning*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Lie, E. M. (2015). *I forkant: Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. (2. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Myhrer, T.-G. (2014). "Politiretten - samfunnsbeskyttelse og rettssikkerhet" i Gundhus, H. I., Larsson, P., & Graner, R. (Red.) *Innføring i politivitenskap*. Oslo: Cappelen Damm.

Internett:

- Trædal, T. J. (2017). *Politiets operasjonssentraler registrerte over 800.000 oppdrag i fjor*. (Lesedato 10.01.19). Hentet fra: <https://www.politiforum.no/artikler/politiets-operasjonssentraler-registrerte-over-800-000-oppdrag-i-fjor/411852>
- Kripos (2018). *Narkotika- og dopingstatistikk 2017*. Hentet fra: <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/narkotika/narkotika-og-dopingstatistikk-kripos-2017.pdf>